

6. Бармаков Б. Роль інформаційного забезпечення в управлінні компанією / Б. Бармаков // Управление компанией. — 2007. — № 2.

7. Верба В. А. Інформаційне забезпечення управління розвитком компанії / В.А. Верба // Формування ринкової економіки: зб. наук. праць. Вип. 22. — К.: КНЕУ, 2009. — С. 145–154.

8. Гребешков О. М. Порівняльна характеристика вітчизняної та зарубіжної практики оцінки інформаційних потреб підприємств / О.М. Гребешков // Реформування економіки України: стан та перспективи : зб. матеріалів IV Міжнар. наук.-практ. конф., 26–27 листоп. 2009 р., м. Київ. — К.: МІБО КНЕУ, 2009. — С. 54–58.

9. Small Business Information Needs. Assessment Survey. Report to Industry Canada [Електронний ресурс] // Режим доступу: [http://www.ic.gc.ca/eic/site/sbrp-rppe.nsf/vwapj/sbassessmentsurvey_e.pdf/\\$FILE/sbassessmentsurvey_e.pdf](http://www.ic.gc.ca/eic/site/sbrp-rppe.nsf/vwapj/sbassessmentsurvey_e.pdf/$FILE/sbassessmentsurvey_e.pdf)

Статтю подано до редакції 30.12.09 р.

УДК 339.874

В. О. Шпильова,
Європейський університет фінансів,
інформаційних систем, менеджменту і бізнесу

ФАКТОРИ КОНКУРЕНТНОГО СЕРЕДОВИЩА РЕГІОНУ ЯК ПІДҐРУНТЯ ФОРМУВАННЯ СТРАТЕГІЇ РЕГІОНАЛЬНОГО РОЗВИТКУ

У даній статті проаналізовано різні підходи до визначення і формування конкурентоспроможного регіонального середовища, досліджено фактори формування конкуренції на регіональному рівні. Представлено авторську систему факторів, яка визначає конкурентоспроможність регіону в сучасних умовах з подальшою їх конкретизацією.

КЛЮЧОВІ СЛОВА: конкурентоспроможність, регіон, конкуренція конкурентоспроможність регіонального середовища.

В данной статье проанализированы разные подходы к определению и формированию конкурентоспособной региональной среды, исследованы факторы формирования конкуренции на региональном уровне. Представлена авторс-

кая система факторов, которая определяет конкурентоспособность региона в современных условиях с дальнейшей их конкретизацией.

КЛЮЧЕВЫЕ СЛОВА: конкурентоспособность, регион, конкуренция, конкурентоспособность региональной среды.

This article analyzes the different approaches to the definition and formation of a competitive regional environment, the formation of the factors of competition at the regional level. Submitted philosopher factors that determines the competitiveness of the region in modern conditions, with further specification.

KEY WORDS: a competitiveness, region, competition, is a competitiveness of regional environment.

Інтеграція України в світову економічну спільноту супроводжується як появою додаткових зовнішніх джерел економічного розвитку, так і формуванням нових загроз. У сучасних умовах регіони не захищені від міжнародної конкуренції і вимушені в значній мірі враховувати тенденції світової економіки, загострення міжтериторіальної і міжнародної конкуренції за залучення інвестицій і розміщення виробництв на своїй території. Ця обставина актуалізує необхідність розробки стратегій регіонального розвитку на основі нових технологій регіонального управління, виходячи з наявних у кожному регіоні конкурентних переваг, що відображають його специфіку та враховують основні тенденції і проблеми світового розвитку.

Питаннями формування стратегії соціально-економічного розвитку для підвищення конкурентоспроможності займаються багато вітчизняних та зарубіжних учених, а саме: Є. П. Кушнар'ов, В. С. Пономаренко, О. С. Кривцов, М. О. Кизим, А. Л. Дуленко, П. Т. Бубенко, І. Л. Райнін, В. А. Поповкін, Б. Андрушків, Я. І. Барков, В. Вакуленко, М. А. Хвесик, Л. М. Горбач, Н. В. Вишневіська, Ю. М. Хвесик та ін.

Слід зазначити істотні відмінності регіонів по можливостях адаптації до ринкових умов, для яких характерні як загальні проблеми, так і специфічні, які вимагають відповідних заходів по їх ліквідації. Перш за все, рівень розвитку регіонів визначався і визначається структурою регіональної економіки, наявністю добувних галузей.

Фактор — це істотна обставина в якому-небудь явищі, процесі. У теорії систем чинник — це джерело дії на систему. Тому чинники конкурентоспроможності в стратегічному розвитку регіону розглядаються нами як сили, що активно діють і викликають позитивні або негативні зміни в стані регіону [1, с. 845; 2, с. 555].

Зупинимось далі на аналізі літературних джерел, що розкривають основні підходи до виявлення і відбору різних груп чинників конкурентоспроможності регіону, коректність вибору яких багато в чому визначає якість планування регіонального розвитку в сучасних умовах.

Багато авторів обмежується простим перерахуванням чинників конкурентоспроможності. Так, з погляду Р. А. Фатхутдінова, як джерела конкурентоспроможності (чинники) виступають: інфраструктура, природні й інші ресурси; доступність зовнішніх інвестицій; людський капітал; регіональна культура, традиції і цінності; соціальна структура [3, с. 37]. Ю. С. Купріянов у своїй роботі виділяє наступні «домінантні регіональні чинники»: природно-ресурсний, природно-екологічний, структурно-технологічний, інституційний, демографо-селітебний і гео економічний [4, с. 24].

У роботах Н. З. Сафіулліна, Л. Н. Сафіулліна, Д. Селиха, Л. Григорьева, Ю. Урожаєвої представлено групування чинників за різними класифікаційними ознаками [5–7]:

- за змістом — техніко-технологічні, економічні, соціальні, організаційні, політичні;
- за способом впливу — екстенсивні і інтенсивні;
- за природою утворення — об'єктивні і суб'єктивні;
- за періодичністю дії — змінні, постійні, випадкові;
- за місцем виникнення — зовнішні (екзогенні) і внутрішні (ендогенні);
- за характером оцінки — кількісні, якісні.

Перераховані класифікаційні ознаки дозволяють виявити як загальні фактори, що впливають у тій або іншій формі на конкурентоспроможність будь-якого регіону, так і специфічні, такі, що мають значення головним чином для окремих регіонів.

У працях вітчизняних учених Г. Л. Азоева і А. П. Челенкова представлена класифікація конкурентних переваг регіону як динамічної і багатофункціональної системи, з урахуванням її взаємозв'язків і взаємозалежностей, по наступних кваліфікаційних ознаках [8, с. 45]:

- за характером джерела: засновані на економічних чинниках; інституційних чинниках; чинниках структурного характеру, ви-

кликані адміністративними заходами, визначені рівнем розвитку інфраструктури; технічні (технологічні), визначені хорошою інформованістю;

- за виглядом залежності (ініціаторові): залежні від кон'юнктури ринку, залежні від державної політики в області регулювання конкуренція, залежна від діяльності конкурентів і безпосередньо підприємств;
- за терміном дії: довгострокові, середньострокові, короткострокові;
- за характером динаміки: стійкі, нестабільні;
- за рівнем ієрархії: на рівні товару, на рівні фірми, на рівні галузей, на рівні економіки;
- за відношенням до ціни: цінові, нецінові;
- за можливістю імітації: унікальні, імітовані;
- за сферою прояву: НДДКР, виробництво, реалізація, сервіс і експлуатація.

Саме в рамках представленої авторами даної класифікації конкурентних переваг регіону, на нашу думку, є видимою можливість коректного переходу до формування основ базових стратегій регіональних конкуренцій, тобто від конкурентних переваг по чинниках виробництва здійснюється перехід до конкурентного середовища, що створює конкурентні переваги (рис. 1).

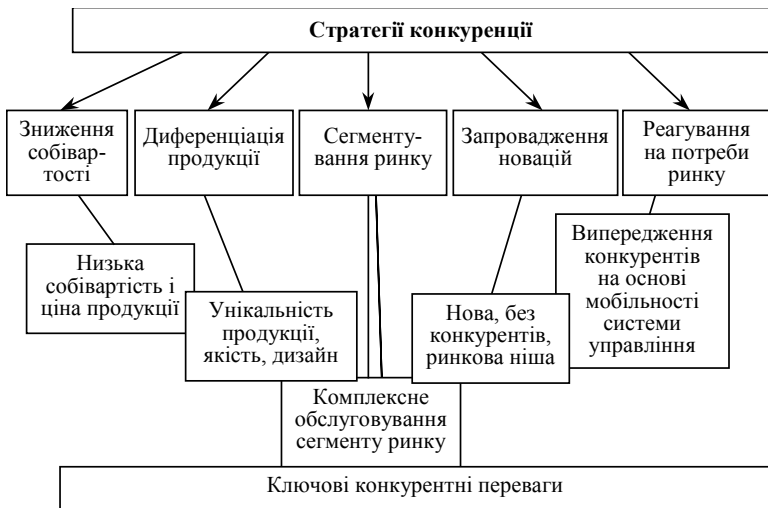

Рис. 1. Базовість стратегії конкуренції та конкурентні переваги

Країна або регіон забезпечують конкурентне середовище, тобто можливість виграшу в змаганні шляхом системи централізованої координації, системою децентралізованої координації взаємодії, що доповнюється, у цьому середовищі. Поєднання вказаних систем координації виражається в збільшенні конкурентоспроможності товарів, послуг, регіонів, країни.

Конкурентоспроможність виступає визначальним елементом конкуренції і конкурентних відносин з приводу визначення структури забезпечення якнайкращого положення об'єктів і суб'єктів господарювання на ринку. Отже, конкурентоспроможність має різні форми прояву і методи аналізу, які представлено у вигляді класифікаційної структури на рис. 2.

Рис. 2. Класифікаційна структура конкурентоспроможності на основі конкурентних переваг

Оскільки конкурентна перевага — це, перш за все, перевага в факторах виробництва і в факторах навколишнього середовища, логічно розглянути структурні елементи і складові вказаних факторів.

У роботах Л. Грігор'єва та Ю. Урожаєвої проведена та обґрунтована подальша конкретизація позначених факторів, що впливають на розвиток регіону і його конкурентоспроможність (рис. 3) [7, с. 45].

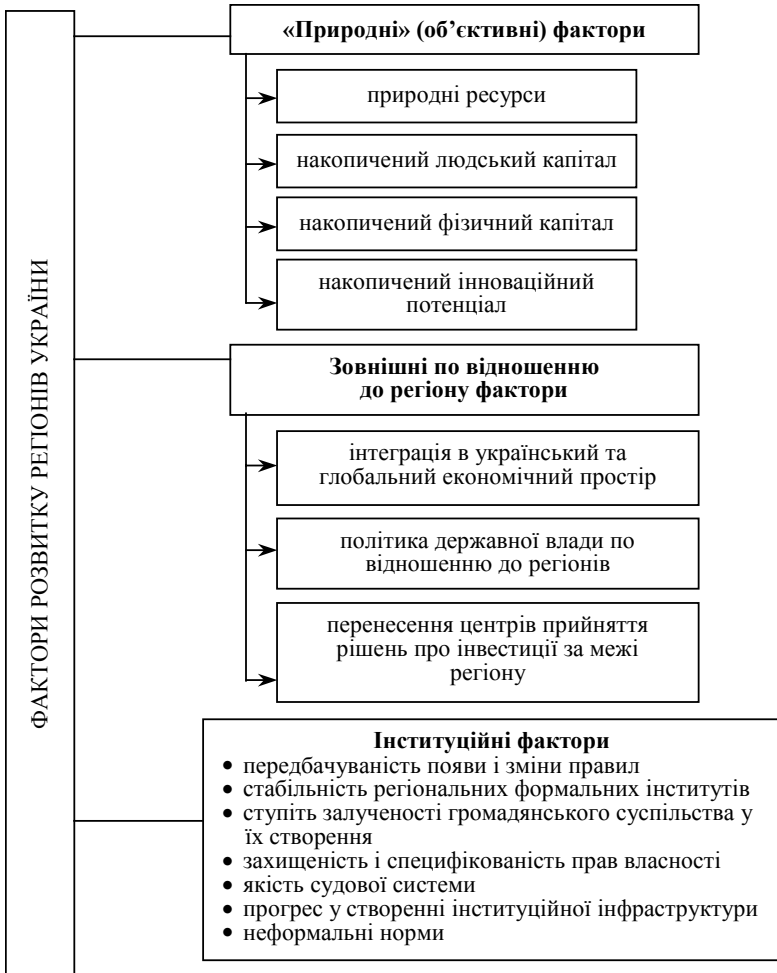

Рис. 3. Чинники, що впливають на розвиток регіонів України

Звертаючись до реальної управлінської практики, проілюструємо дію на розвиток регіонів такого зовнішнього фактору, як політика державних органів влади, з погляду формування конкурентних можливостей і обмежень, що накладаються, а також наслідків ухвалюваних рішень.

Отже, по-перше, мова йде про зовнішні по відношенню до регіону умови, що створюються центром і що впливають на інвестиційні процеси. Базові правила, що визначають права власності, умови функціонування економічних агентів, формуються на державному рівні. Об'єм формальних правил, на які можуть впливати регіони, достатньо обмежений. По-друге, останніми роками існує тенденція до зосередження бюджетних повноважень на державному рівні, що скорочує «можливості маневру» для регіонів. Частково це пояснюється спробою центру понизити масштаби різноманітності регіональних політичних і соціально-економічних інститутів, при цьому уніфікація часто зачіпає не тільки неефективні, але й оптимальні інститути.

Відштовхуючись від поняття національної конкурентоспроможності звернемо увагу на чинники, що забезпечують рейтинг національної конкурентоспроможності [9, с. 20]:

- економічні показники (темп зростання ВВП, об'єм ВВП на душу населення);
- можливість держави погашати зовнішні борги;
- експортоорієнтована політика (об'єм експорту, його якість — доля продукції «нової економіки»);
- участь держави в банківських активах.

Певний науковий інтерес представляє класифікація чинників конкурентоспроможності в контексті підвищення територіальної конкурентоспроможності, запропонована вченими інституту «Євроград» під керівництвом Б. М. Грінчель (м. Санкт-Петербург) [10].

Для кожного регіону важливо розуміти, які фактори сприяють підвищенню конкурентоспроможності, щоб уміти управляти ними або ж, навпаки, відмовитися від безперспективного суперництва в тих областях, де шансів на залучення або збереження споживача практично немає.

Кожному споживачеві відповідає свій набір факторів конкурентоспроможності територіальної освіти. Кожен чинник показує наявність властивостей певної території, що потребують або особливо оцінюють споживачі при вирішенні питання про поселення,

розміщення виробництв, переміщення вантажу або відвідання туристами даного місця. Ці вимоги і їх вагомість змінюються і в часі залежно від характеру, і виходячи з особливостей споживача. Відповідність цим вимогам і рівень характеристик території показують його конкурентоспроможність. Нижче представлено найпоширеніші вимоги окремих видів споживачів до властивостей міського середовища.

1) Фактори конкурентоспроможності регіону по предмету конкуренції, що характеризує населення:

— наявність робочих місць, відповідних освіти і кваліфікації населення регіону;

— рівень заробітної плати населення;

— система соціальної підтримки, що діє в регіоні;

— наявність і якість житла в регіоні;

— екологічне благополуччя;

— стан торгівлі і постачання, рівень споживчих цін;

— культурне середовище, духовне життя;

— якість і ефективність транспортної системи;

— установи дитячого і юнацького виховання;

— система вищої освіти;

— рівень криміногенності;

— природнокліматичні умови;

— ступінь демократизації місцевого управління, його дебіурократизація, низький ступінь корумпованості;

— розвиток електронного управління і доступ до інформації.

2) Фактори конкурентоспроможності регіону по предмету конкуренції, що характеризує підприємства:

— наявність і економічні особливості факторів виробництва;

— податковий і підприємницький клімат у регіоні;

— відносини підприємництва з регіональною владою;

— віддаленість від ринків збуту і якість транспортної інфраструктури;

— ємність регіонального ринку збуту, стратегія і перспективи розвитку;

— економічна різноманітність виробничого сектора;

— провідні кластери економіки регіону;

— розвиток науки, сфери освіти і системи перепідготовки кадрів;

— політична і соціальна стабільність регіону;

— рівень якості життя в регіоні;

— ступінь екологічної стійкості і краси навколишньої природи регіону.

3) Фактори конкурентоспроможності регіону по предмету конкуренції, що характеризує малий бізнес:

— податковий і підприємницький клімат регіону;

— платоспроможний попит населення регіону;

— платоспроможний попит комунального господарства і крупних підприємств відносно продуктів і послуг малого бізнесу;

— криміногенна обстановка і можливості захисту малого бізнесу в регіоні;

— функціонування системи місцевого управління, сприятливого до підприємництва;

— наявність вільних виробничих приміщень;

— наявність вільних підготовлених земельних площ;

— наявність вільних інфраструктурних потужностей;

— розвиненість фінансово-кредитної системи регіону і наявність вільних кредитних ресурсів;

— можливості розвитку малого бізнесу у сфері «нової економіки».

4) Фактори конкурентоспроможності регіону по предмету конкуренції, що охоплює інвестиції в інфраструктуру:

— рівень доходів бюджету регіону;

— рівень заборгованості регіону;

— економічний потенціал і конкурентоспроможність підприємств регіону;

— політична стабільність і спадкоємність влади регіону;

— ступінь прогресивності менеджменту регіонального управління;

— наявність вільних земель, зонування земель і ціни на землю в рамках регіону;

— досвід реалізації крупних інфраструктурних проектів.

5) Фактори конкурентоспроможності регіону по предмету конкуренції «туристи»:

— наявність у територіальному утворенні привабливих історико-архітектурних і культурних об'єктів;

— наявність туристичного інтересу до відвідання регіону;

— природнокліматичні умови;

— якість туристичної інфраструктури і ціни на послуги туристичного комплексу;

- транспортна доступність регіону і особливо привабливих об'єктів;

- сприятливість екології і наявність красивих природних ландшафтів;

- ефективність регіонального маркетингу

- структура типів туризму, які мають передумови розвитку в регіоні;

- проведення яскравих подій: традиційних свят, ярмарків, виставок, фестивалів і т. ін.;

- активність позиціонування регіону в Інтернеті.

На наш погляд, цю систему факторів слід було б застосувати до України, виходячи з таких міркувань:

- по характеристиках для населення — фактор «рівень доходів населення» (тільки рівня заробітної плати недостатньо);

- по характеристиках для підприємств — фактор «пріоритети регіональної економічної політики»;

- по характеристиках для малого бізнесу — фактор «пріоритети розвитку малого бізнесу для місцевої влади»;

- по характеристиках для інвестицій в інфраструктуру — фактор «частка бюджетних витрат на капітальні витрати» (бюджет розвитку).

Отже, аналіз різних підходів до виявлення і групування факторів регіональної конкурентоспроможності дозволив представити авторську систему факторів, яка визначає конкурентоспроможність регіону в сучасних умовах (рис. 4) з подальшою їх конкретизацією (табл. 1). До першої групи увійшли фактори інфраструктури і доступності як з позиції транспортної, комунікативної, виробничої, так і з позиції інфраструктури знань і інновацій, що особливо важливо в умовах постіндустріального суспільства. Не менш значуща й інфраструктура, що забезпечує комфортність мешкання населення в регіоні. У другу групу включені фактори, що характеризують людські ресурси по їх кількісних і якісних характеристиках.

І третя група об'єднує фактори виробничого (ділового) оточення, включаючи фактори підприємницької культури, структури економіки, інтернаціоналізації регіональних відносин і інновацій. Кожен з вище перелічених факторів має різні характеристики, виражені кількісними і якісними показниками, які представлено в табл. 1.

Інфраструктура і доступність	Людські ресурси	Виробниче оточення
<p>Базова інфраструктура</p> <ul style="list-style-type: none"> — Автодороги — Залізничі — Авіатранспорт — Права власності <p>Технологічна інфраструктура</p> <ul style="list-style-type: none"> — Інформаційно-комунікаційні технології — Телекомунікації — Інтернет <p>Інфраструктура обміну знаннями(освітні можливості)</p> <p>Інноваційна інфраструктура</p> <p>Умови мешкання населення</p> <ul style="list-style-type: none"> — Житлові умови — Природне середовище — Культурна спадщина — Безпека — Соціальні і сервісні послуги 	<p>Демографічні тренди</p> <ul style="list-style-type: none"> — Міграція кваліфікованих трудових ресурсів — Середній вік населення — Середня тривалість життя — Частка економічно активного населення <p>Висококваліфікована робоча сила</p> <ul style="list-style-type: none"> — Інтелектуально-інтенсивні навички — Частка населення з вищою освітою 	<p>Підприємницька культура</p> <ul style="list-style-type: none"> — Наявність стратегій — Низькі бар'єри на вхід і вихід з бізнесу <p>Структура економіки</p> <ul style="list-style-type: none"> — Баланс / взаємозалежність — Продуктивність праці — Частка галузей з високою доданою вартістю <p>Інтернаціоналізація</p> <ul style="list-style-type: none"> — Експорт / світовий осяг продажів — Інвестиції — Прямі іноземні інвестиції <p>Інновації</p> <ul style="list-style-type: none"> — Патенти — Рівень — НДІ і університети — Взаємозв'язки між компаніями і інститутами <p>Управління і інституційні можливості</p> <p>Доступність капіталу</p> <p>Промислові кластери</p>

Рис. 4. Фактори, що визначають конкурентоспроможність регіону

КІЛЬКІСНІ І ЯКІСНІ ПОКАЗНИКИ

Група чинників конкурентоспроможності	Показники
Базова інфраструктура	Коефіцієнт щільності автомобільних доріг (коефіцієнт Енгеля)
Технологічна інфраструктура	Рівень проникнення Інтернету Рівень проникнення стільникового зв'язку Кількість особистих телефонних апаратів мережі загального користування на 10000 сімей
Інфраструктура обміну знаннями (освітні можливості)	Число викладачів вищих навчальних закладів на 10 тис. жителів Чисельність студентів вищих і середніх спеціальних навчальних закладів на 10 тис. жителів
Умови для життя	Кліматичні (середньомісячна температура січня, °С) Житлові (розмір житлового фонду з розрахунку на душу населення; відношення розміру житлової площі, забезпеченої опалюванням і гарячим водопостачанням, до загальної площі житлових приміщень) Безпека (кількість злочинів на 1000 чол. населення) Екологічні (відношення викидів забруднюючих речовин в атмосферне повітря до площі території регіону)
Демографічні тренди	Фактична і очікувана тривалість життя населення Природний приріст населення (на 1000 чоловік) Міграційний приріст населення, тис. чол.
Висококваліфікована робоча сила	Частка працівників з вищою і середньою освітою до загальної чисельності зайнятих в економіці регіону Індекс розвитку людського потенціалу
Підприємницька культура	Внесок малого бізнесу у ВРП Відношення чисельності працівників, зайнятих у малих підприємствах, до чисельності зайнятих у промисловості Продуктивність праці в малому бізнесі
Структура економіки	Концентрація виробництва (частка провідних галузей у промисловості, домінуюча галузь)
Інтернаціоналізація	Частка іноземних інвестицій у ВРП Питома вага регіону в експорті України Темпи приросту зовнішньої торгівлі по регіону
Інновації	Кількість виданих патентів на винаходи Затрати НДДКР на один патент
Доступність капіталу	Об'єм активів кредитних організацій Об'єм наданих кредитів Рейтинг інвестиційного потенціалу регіону і середньозважений індекс ризику

Розгляд сутності регіону для вдосконалення управління регіональним розвитком і результати аналізу теоретичних основ конкурентоспроможності регіону дозволили представити модель підвищення регіональної конкурентоспроможності, заснованої на аналізі чинників конкурентоспроможності регіону. При цьому слід підкреслити особливу роль суб'єктів регіонального управління — населення, бізнесу, власті — і ефективності їх взаємодії в процесі формування і реалізації стратегії розвитку.

Література

1. *Ожегов С. И.* Словарь русского языка / Под ред. Н. Ю. Шведовой. — 23 изд., испр. — М.: Рус. Яз., 1990. — 1002 с.
2. *Лопатников Л. И.* Экономико-математический словарь / Словарь современной экономической науки. — Изд. 4-е перераб. и доп. — М.: Изд-во «АВФ». 1996. — 984 с.
3. *Фатхутдинов Р. А.* Конкурентоспособность: экономика, стратегия, управление: Учеб. пособие для вузов по техн. и экон. спец. — М.: Инфра-М, 2000. — 520 с.
4. *Куприянов Ю. С.* Качество и конкурентоспособность рабочей силы на региональном рынке труда. — М., 2002. — 242 с.
5. *Селих Д.* Конкурентоспособность регионов: некоторые аспекты: доклад Российско-европейского центра экономической политики. — М., 2005. — С. 175.
6. *Сифулин Р. И.* Конкурентные преимущества и конкурентоспособность. — Казань: Изд-во Казан. ун-та, 2002, — 104 с.
7. *Григорьев Л. М., Урожаева Ю. В.* Влияние экономического подъема на региональное развитие // 1000 лучших предприятий. Промышленность России: рынки, отрасли, регионы. — М., 2003. — С. 39–48.
8. *Азоев Г. Л., Челенков А. П.* Конкурентные преимущества фирмы. — М.: Новости, 2000. — 254 с.
9. *Тригубенко М. Е.* Конкурентоспособность экономики Республики Корея // Конкурентоспособность и модернизация экономики Материалы 5-й Международной научной конференции. — М., 2004. — С. 19–25.
10. *Гринчель Б. М., Костыльёва Н. Е.* Важнейшие факторы повышения конкурентоспособности регионов // Институт «Евроград». — СПб., 2003.

Статтю подано до редакції 10.02.10 р.